

ЕКСПРЕСИЯ И ЕКСПРЕСИВНОСТ В СЪВРЕМЕННАТА БЪЛГАРСКА РАЗГОВОРНА РЕЧ

Пенка Радева

Експресията (от лат. *expresio* 'изразяване'), респ. експресивността, традиционно се дефинира като качество на речта, което ѝ придава изразителност и служи за изява на силни чувства. По сходен начин е представена тя в лингвистичните терминологични речници¹, в специално посветените ѝ монографии² и в други изследвания, чиято проблематика пряко или опосредовано има отношение към явлението³.

Характеристиките на експресивността често са близки или съвпадат с тези на емоционалността, представяна най-общо като "вид субективно отношение към обективното съдържание на изказването, което се отличава от останалите субективни отношения по своята спонтанност"⁴. Емоционалността е функция на емоционалните изживявания на индивида, тя изважда на показ емоционалната му реакция, отнасяща се до цялостното съдържание на изказването или до негов детайл, а заедно с това може да даде израз на личното му отношение – положително или отрицателно – към някой (някои) или към всички събеседници. В интересувания ни аспект емоционалността е обусловена от емоцията 'душевно вълнение или чувство' (от лат. *emoveo* 'силно възбудям')⁵.

Съпоставката между емоционалност и експресивност показва, че и в двата случая става дума за израз на вътрешно състояние на човека, което е и основанието производните термини, съответно *емоционален* и *експресивен*, да се употребяват като синоними или да се успоредят в *емоционално-експресивен*. Същевременно обаче е очевидна съществената разлика помежду им, свързана със степенната изява на чувствата – при емоцията – изява изобщо, а при експресията – повишена интензивност на изявата, в много случаи изразявана чрез хиперболизация.

Словесната експликация на емоцията и експресията и в монолог, и в диалог обикновено включва оценка от страна на говорещия по повод обекта на изказването му, което мотивира битуването на паралелните термини

емоционален, емоционалнооценъчен, експресивнооценъчен, субективнооценъчен. С аналогично значение се употребяват и термините *конотативен* (произв. от *конотация*)⁶ и *емфатичен* (от грц. *emphasis* 'изразителност'), доколкото с тях в интересоващите ни случаи се изразява наличието на допълнителен семантичен компонент, който акцентува върху специфичното изразяване на емоцията. Тези и други често употребявани по инерция термини предизвикват разнобой, чието преодоляване е една от предстоящите задачи, свързани с цялостното изясняване на особеностите на експресията в устната реч.

Изследователите на проблемите на експресията в разговорната реч (РР) са единодушни, че в нея относителният дял на изразяващите експресия средства – лексеми, морфологични форми, синтактични структури и др. – включително и невербалните, е значителен, а специално делът на т. нар. експресивна лексика варира от 1/3 до 1/2 от лексикалния фонд, квалифициран в речниците като разговорен⁷. В българската разговорна реч (БРР) експресивната лексика е приблизително 1/3⁸, с уточнението, че се има предвид само експресивната лексика като част от лексиката с маркер разговорно.⁹ Очевидно е, че като цяло, не само за БРР, тези параметри значително се надхвърлят за сметка на "нелексемните" експликации, които не е възможно да бъдат представени системно и изчерпателно.

Ускорено протичащите процеси в съвременната БРР предполагат анализ предимно на най-честотните ѝ, вече стандартизирани прояви, докато ниската честотност на други, не по-малко важни и интересни, ги маргинализира и те само по изключение попадат в ползрението на изследователите.

В значителна част от ежедневно то си устно битово общуване хората предават, приемат или обменят информация най-вече за "нещата от живота", свързани със самите тях, семействата им, работата и хобитата им, социалните им контакти и много други, което неизбежно предизвиква различни по степен на изява и контрол положителни или отрицателни емоции. На този етап е трудно доказуемо статистически, но общото впечатление е, че делът на емоционално неангажираната комуникация е силно ограничен в сравнение с емоционално ангажираната. В тази насока е и становището на К. Иванова, че "... обективните съобщения и трезвите оценки, непонасящи обертоните на душевните вълнения в устната реч заемат относително неголямо пространство"¹⁰. От съществено значение е и фактът, че говорещите (общуващите) съзнателно или несъзнателно се стремят "да въздействат върху поведението на адресатите си", примесвайки към аргументите на разума и апела на

чувствата.¹¹ Когато обаче чувствата вземат превес над обективния поглед, информацията допълнително се натоварва и със субективната оценка на говорещия. Резултатът е, че изказването силно се модализира¹², а това предполага повече възможности за въздействие, включително и манипулиране на адресата (адресатите). Безспорно, “афективната реч е най-добрият начин да се внуши някаква мисъл на събеседника”¹³.

Експресията в БРР е свързана именно с този втори аспект – субективния, определян още като афективен. При отграничаването му от обективния обаче не трябва да се стига до крайност. Различията му с обективния (понятийно-логическия) са очевидни при съпоставката на примери като:

Смях.ме се много, Умрях.ме от смях и Умрях.ме да се смеем;

Ходи при него, Изпреби се да ходи при него и Изпотрепа се да ходи при него;

Защо си тъжна?, Защо си овесила нос? и Защо си се опуйчила?

В приведените “тройки” добре се открояват, от една страна, обективният от субективните изкази, т. е. констативните от емоционално-оценъчните (експресивните), а, от друга, по-слабо експресивните от засилено експресивните и свръхекспресивните (хиперболизирано експресивните, хиперекспресивните).

Именно открояващата се на съвременния етап завишена експресивност на БРР, излизаща в отделни случаи извън обичайните параметри, е сериозно основание за актуализирането на тази проблематика, при отчитане на досегашния принос и на други наши и чужди изследователи. Всички те споделят становището, че емоционално-експресивният елемент в устната БРР, освен че преобладава количествено, е представен с извънредно богат репертоар от специализирани и неспециализирани изразни средства, присъщи на съответните равнища – фонетично, лексикосемантично, морфологично, синтактично, както и стилистичното, което черпи ресурси от всички останали. В много случаи разграничението по равнища е твърде условно, защото едни и същи средства често “обслужват” две или повече от тях – лексикално и синтактично, морфологично и синтактично и т. н., примерно участието на емоционално-експресивна лексика в структурата на емотивни и други видове изказвания съобразно комуникативното намерение (прагматичната задача) на говорещия.

Специализираните средства са, така да се каже, целево създадени и имат особено предназначение. За БРР те само най-общо са инвентаризирани и предстои да бъдат допълнени не само защото не са представени изчерпа-

телно (това на практика е и невъзможно), а и защото в динамиката си РР постоянно се освобождава от едни и създава нови възможности за експресивен изказ¹⁴. С това се свързват основните задачи на изследването:

- да се посочат неотбелязани досега експресивиращи средства;
- да се обърне внимание на функционалната еквивалентност между различните експресивиращи средства като резултат от лексикално и структурно-синтактично премоделиране;
- да се илюстрират някои от вече коментирани с нови, модифицирани случаи, което подкрепя тезата, че тенденцията към експресивация и хиперекспресивация поражда обратното явление – деекспресивацията.

Анализираният материал е от собствената картотека на авторката, набран предимно чрез ръчни записи, и от катотеката на Архива по РР във Великотърновския университет. Известна част е от художествени текстове, възпроизвеждащи или имитиращи разговорни експресивни изкази и експресивирани детайли.¹⁵ Неотбелязани случаи са потърсени в корпусите на Цветанка Николова¹⁶ и Красимира Алексова¹⁷ и др. Ползван е предимно материал от последните две десетилетия.

На фонетично равнище¹⁸ в лично анализираните разговорни образци се срещат предимно удължавания на вокали, чието предназначение е да изразят висока степен, интензивност на нещо, например *мнооого*. [*Да бе /мнооого си ми благодарна / Видя се колко/*]; *тооолкова* [*Тооолкова те обичам / а ти се държиш като говедо/*]; *ууужас* [*И какво заварвам / ууужас // Млякото изкипяло / в тенджерата чак кафяво станало //*]; *гооолям* [*Бил се обидил / Че на какво отгоре // Гооолям праз //*]; *дъългли* [*Ноктите ѝ дъълги / само дето не са се обърнали наопъки //*].

Единични са случаите на удължавания на консонанти за наподобяване на нечий логопедически дефект (обикновено в отсъствие на лицето) като например *Ррразбра* ли, или *ли ррразбррра* //, както и подигравателно имитиране (пародирание) на погрешна артикулация от типа *Засто ни искас да се гуснем* // (имитация на изговора на гръцки студент). Експресивираният изговор по-често предполага отрицателно отношение.¹⁹

Комплексна експресивна конотация на фонетична основа съдържа следният стих на поета Емил Рупел: *“Години мои – ррр – овце с овце / такива глупави и сиви”*, където появата на звукоподражанието (междуметието) е обусловена от уподобяването на годините със стадо овци, при това характеризирани чрез “овчеприсъщите” характеристики *глупави и сиви*.

На лексико-семантично равнище се наблюдава изобилие от т. нар. емоционално-експресивна лексика, но както основателно обръщат

внимание всички изследователи, необходимо е да се прави разграничение между лексемите, които придават експресивност на изказа, и тези, които констатира признаци, действия, състояния, имащи отношения към различна по степен експликация на чувства, субективна оценка, емоционално ангажирана вербална или невербална реакция. За илюстрация могат да послужат вече използвани и от други автори успоредявания от типа *умирам* (констатация), *пуквам* (с израз на негативно отношение), *пукясам* (засилено негативно отношение), *отъвам петалата*, *ритвам камбаната*, *гуивам букета*, *обличам дървен костюм (балтон)* и др., в които съдържащите експресия думи и фразеологизми се открояват на фона на неекспресивните. В примери като тези семантичните отклонения от общото значение 'преставам, спирам да съм жив' се свеждат до изразяване на лично отношение не толкова към самото умиране (експресивно номинирано и като *умирачка*), а по-скоро към лицето, което се е простило с живота. Сполучлива нова "находка" на БРР, въпреки съдържащия се в нея "черен хумор", е употребата на глагола *оземля* със значение 'погребвам'.²⁰

Понякога т. нар. образна употреба неправомерно се отъждествява с експресивността, което е резултат от комплексното действие на няколко фактора, включително и редуциране на изказа при запазване на съдържателния му обем, например: [*От април се бяхме накарнали /и какво стана // Аз се ряхах (= аз се поряхах) // Любка се чупи (= си чупи крака) // Така и не отидохме* //]. В случаи като този е показана изразителност, а не експресивност на изказа.

Не могат да се квалифицират като експресивни окказионалните глаголни образувания с еднократна (ситуативна) употреба като *замекича* [*Аз днес няма да ям повече // Уис отслабвам /а още от сутринта съм замекичила (= закусил съм с мекици)*], *наобеца се* и *намънистя се* [А: *Какви сме се наобецили (=сложили сме си обеци)* // Б: *А и какви сте се намънистили (сложили си си мънистени гердани)*]. Когато обаче *плача* е предикат на изказ, в който става дума за кражба на лаптоп, преносната употреба на глагола придава експресивност на целия изказ [*Този лаптоп просто плачеше да бъде откраднат*].

Експресивността в разговорните изказвания обикновено и резултат от контекстово обусловено създаване на нови глаголни значения чрез метафорични и метонимични преноси на конкретни физически действия или на "асоциации, обънати към животинския свят"²¹, например *наостря се* 'разсърдвам се; изпитвам яд, негодувание по повод на нещо' [*Една се*

наострила / такава // Дума не можеш да ѝ кажеш //; *накова 'наклеветя' [Така ме наковала / че вече половин година не се поздравяваме //]; скимтия 'издавам жалостиви звукове подобно на куче; плача' [Престани да скимтиш / станалото станало //]. В преобладаващата част от случаите експресията е свързана с негативна оценка.*

Т. нар. "зверинни метафори" освен при глаголите са много активни при съществителните имена, означаващи различни представители на фауната. Наименованията им, преносно употребени, по експресивен начин характеризират лица не само при общуване с близки хора и не само във фамилиарна среда, например *говедо, гъска, кучка, невестулка, патка, помияр, пор, прасе, свиня, сом* и др.²² Тяхната експресивност осезателно се повишава при включването им в синтактични структури с повторен елемент [*Говедо с говедо // Патка с патка //*].

Грапични между лексико-семантичното и словообразователно-морфологичното равнище са умалителните, увеличителните и огрубителните "производни" от съществителни като *говедце* [*А бе / говедце / като не знаеш / питай //*], *наукички, дисциплинки, дисциплинчици и дисциплиностички, предметчета, модулчета* [*Като ги надребнили / да ги наблъскали в плана / какви ли не щеш наукички / дисциплинки дисциплинчици / и дисциплиностички // предметчета* някакви / *модулчета //* *Да се хванеш за главата //*]. В такива примери умалителността резултатно обслужва експликацията на експресията, включително и разграничавайки я по степен, както е при съвместяването на *дисциплинки, дисциплинчици и дисциплиностички*, и това много добре илюстрира трите степени на експресивация. Градацията в случая е безспорна и в крайна сметка води до плеонастично изразена хиперекспресивност. В БРР се среща и други подобни примери с двустепенна и тристепенна експресивно натоварена умалителност *говедо* → *говедце* → *говеденеце* [*Онова / малкото говеденеце / прибра ли се //*], където обаче експресивността не е с отрицателен знак, а изразява умилително-гальовното отношение на баба към внучето ѝ.

Макар да са количествено по-ограничени, уголемителните, често и огрубителни, съществителни са удобно средство за израз на експресия, като например *Румянище* [*А: Срециях оная // Б: Коя бе // А: Бившата ми съседка // Б: Коя съседка / бе // А: Румянището / бе //*], където употребата на увеличителното съществително – от собствено име! – със специализираната наставка *-ище* е мотивирана от стотен килограма на жената на име Румяна; *образище* [*А: Къде е оня образ // Б: Образът ли // Не е той образ / ами е*

цяло *образице* //]; *месица* [Стига с тия *месица* най-после //]; *детице* [И гледам едно *детице* / уяс малко / на месеци само / ама на килограми като едногодишно //].

В БРР лексемите с увеличителна семантика могат да обозначат и само величината на нещо – тегло, обем, размер, вместимост, – без да експлицират субективно отношение или оценка, например [А: *Къде е голямата тенджерца* // Б: *Коя голяма* // *Онова тенджериче ли* //]²³. В случая наставката е поела функцията на степенуваното определение *най-голямата*.

На **словообразователно равнище**, което не престава да бъде наблюдавано от изследователите²⁴, заслужават внимание иновации като съществителните *гейка* (букв. жена гей, т. е. лесбийка) и *лесбий* (букв. мъж лесбийка, т. е. гей). Стях по нестандартен начин, чрез формално “обратна” семантика се преекспонира изначалната негативна оценка, а това води до експресивация и хиперекспресивация.

Специално при съществителните е значителен дялът на т. нар. феминативи – оказионализми или неологизми, с които се компенсира дефективността в парадигмата за женски род чрез суфиксални образувания от съответните мъжкородови съществителни²⁵, каквито са вече посочената *гейка*, *папарачка* (= жена папарак), *терминаторка* (= жена терминатор), *лордеса* (= жена лорд; лейди), *сексологеса* (= жена сексолог), *геройка* (= жена герой, въпреки наличието на *героиня*); *простакня* (= жена простак, въпреки наличието на *простачка*); *типеса* и *типка* (= жена тип) и др.

Експресивно са натоварени най-вече феминативите, които “дублират” традиционни номинации, срв. *даскалица*, *даскалка* и *даскалеса*; *простачка*, *простакня*, *простакела* и *простакеса* и др.

По-ограничено е словообразуването чрез десуфиксация в резултат на което се появяват съществителни от мъжки род като споменатия *лесбий*, *проститут* (от проститутка), *магистрал* (от магистралка = магистрална проститутка), *шансонет* (от шансонетка), *фолкдив* (от фолкдива)²⁶, както и *съдий* (от съдийка, въпреки наличието на *съдия*) и др.

Експресивирани в различна степен са и множество други субстантивни иновации от мъжки и женски род като *извратенияк* (= извратен човек), *невъзпитаник* (= невъзпитан човек), *некултурник* (= некултурен човек), *недомасленик* (= недодялан човек); *отвратитка* (= неприятна, отблъскваща жена) и др., както и оказионални антоними на съществуващи думи, образувани чрез словообразователно-семантична аналогия като *пълници* ‘работни дни’ в противовес на *празници* ‘неработни дни’²⁷, *мокроежбина* в противовес на *сухоежбина*... и др.

В БРР е много активно образуването на окازیонални глаголи с повишена експресивност като *наглея* ‘ставам все по-нагъл’; *умнея* ‘представям се за по-умен, отколкото съм в действителност’; *снобея* ‘придобивам качества на сноб’ и др. В количествено отношение обаче, както вече беше отбелязано, преобладават преносните употреби на глаголни лексеми, при които на основата на метафората и метонимията се създава ново значение като *захая/захавям* ‘разбирам, схващам; сещам се’ [А-а-а /най-после *захаях* // *Аз тък се чудеа какво става* //], синоним на по-ранно разговорно *загрея/загрявам* и *зацепя/зацепвам*; *светна/светвам* ‘давам възможност някому да разбере нещо; уведомявам’ [*Добре че ме светна / иначе нямаше да разбере* //] и др.

С граничната зона между две равнища – лексико-семантично и словообразователно-морфологично, се свързва появата в РР на окازیонални глаголи със специфичен експресивен потенциал. Те се срещат в диалог и то в еднотипни конструкции със строго регламентиран модел, например *начета (ще (те) начета)* [А: *Какво правиш пак* // Б: *Чета* // *Аз ще те начета тебе / че ще видиш тогава* //] – разговорът е между майка и дъщеря, която е sloшо зрение и чете вечер тайно от родителите си; *нервирам – ще (я) нервирам (нея)* [А: *Петя / като я гледам / напоследък е станала много нервна* // Б: *Аз ще я нервирам нея* //] – разговорът е между майка и нейна съседка за поведението на детето ѝ; *осватбя – осватбят (ме)* [А: *Ти тък все по сватби ходиш* // Б: *А бе / да ме осватбят мене* //]²⁸. По правило такива ситуативни глаголни образувания са силно емоционално-експресивно натоварени и изразяват неодобрение, представено във вид на реална или фиктивна закана заради действие или състояние на лицето, за което става дума. Тази закана добива конкретен характер, когато окازیонализъмът е в ролята на предикат на изказване, пояснението към което информира за неприятното положение на вършителя, ако заканата бъде реализирана. В повечето случаи се остава само със словесното отреагиране, както е в последния пример. В БРР се среща и [А *бе* // *Осватбили съм се аз* //] с модифицирана семантика.

Отличителна черга на глаголните окازیонализми от този тип е футурната форма, в която се проявяват – *ще (те) начета, ще (я) нервирам, ...* – в съответствие с проектираното “действие”. В случаите, когато конструкцията следва друг модел – *да (ме) осватбят (мене), орозили са се (те), обущили сме се (ние)*... темпоралното разнообразие е по-голямо.²⁹

Такива окказионализми понякога са омоними на съществуващи в езика глаголи, но много от тях са уникални, какъвто е например **отвойтя** [А: *Остави го / то е мое* // Б: *Аз хубаво ще те отвойтя* //] – две деца се карат за играчка, на което майката реагира словесно по този начин. Особеното в случая обаче е, че обслужващият ситуацията неологизъм не е мотивиран словообразователно от местоимението *мое*, а от *твое* (заради различната гледна точка на майката, представена чрез второличната местоименна форма). Прави впечатление, че в новостворения глагол семантиката на мотивиращата го дума – също глагол, някакво име, друга изменяема или неизменяема част – или не е застъпена, или е представена най-общо и е до такава степен семантично модифицирана, че допуска дори когато се възпроизвежда буквално, акумулиране на твърде отдалечено значение. Освен това тези глаголи унифицират семантиката си в определена насока, като изразяват предимно негативно отношение.

На **морфологично равнище** експликацията на експресивността е свързана с повишената употреба на показателни и въпросителни местоимения, местоименни и наречия за логическо уточняване (от пълнозначните думи), а от непълнозначните – на т. нар. възклицателни междуметия, емотивни и други частици³⁰, “експресивиращи” съюзи...

За разлика обаче от непълнозначните думи, пълнозначните изразяват качествата си на интензификатори само в изказванията (в контекста, в конси-туацията), докато специализираните в тази насока частици и междуметия могат да сигнализират за потенциална експресия и извънконтекстово.

Известно е, че “без синтакса няма морфология”³¹, затова много от проявите на експресията на морфологично и на синтактично равнище е трудно да бъдат разграничени и повторенията са неизбежни. Това се отнася най-вече до участието на показателните и въпросителните и местоименните наречия предимно в емотивни изказвания, където конситуацията има определяща роля. Такава е употребата на местоименните форми *тоз* и *онзи* в следния диалог: А: *Как го донесе това нещо* (дъска за гладене) // *Нали се разбрахме / че ще мина с колата* // Б: *Аз / като ще се моля на тоз и на онзи / по-добре сама да си свърша работата* //, където “съвместяването” на двете показателни местоимения, формално за близък и за отдалечен обект (лице), внушава пълна обхватност (= на никого не искам да се моля), като същевременно изразява завоалирано негодувание от факта, че визираните опосредовано чрез *тоз* и *онзи* лица (*тоз* е синът, диалогът е с него, а *онзи* е бащата) не оказват помощ при необходимост.³² Постигнатият въздействен ефект е на принципа “Казвам ти, дъще, сещай се, снахо!”

Логически акцентуваните показателни местоимения са основен експресивиращ фактор в комбинация с глагол със специфична екзистенциална семантика в изказвания като *Това се казва приятелка* // *Това се казва кон* // *Това се казва шоу* // *Ето / това е бижутото* //.³³

Аналогична е употребата и на някои местоименни форми за изразяване на съпричастност. Много преди да бъдат обявени за “лекарски”, те се употребяват във всички сфери на РР, например лично местоимение за 1 л. мн. ч. вместо 2 л. мн. ч. [*Колеги* // *Как сме днес* //], където и обръщението подчертава несъответствието по форма, или [*Аз съм вече за седми клас* (= внучката ми е вече за седми клас) //]. Последното изказване се среща и във вариант *Ние сме вече за седми клас*, с което според случая се акцентува върху съпричастността не само на едно лице.

На морфологично равнище експресията намира широка изява чрез промяна в стандартните форми на думите за отделни граматически категории, като например *рокъл* (м. р.) вместо *рокля* (ж. р.) [*Намерила съм си един рокъл* // *Ммм* // *На заплата ще си го купя* //]; *господиш* (мн. ч. от *господиш*) вместо обичайното *господа* [*Къде са господините* *Божков* и *другите* с *милионите* //]³⁴.

При имената най-често такова “преформиране” се наблюдава при съществителните. То може да засегне и други думи, които установяват отношения с тях, например *Марка Тотева* вместо *Марко Тотев* [*Тия обувки не са за Марка Тотева като мене* (авт. Пенка Чернева) //]; *чадъри* (мн. ч.) вместо *чалър* (ед. ч.) [*А: Забравих да ти дам чадъра / бе* // *Той се суши на терасата* // *Б: Аз / знаеш с чадъри не мога* //]; *кръвнѝ* (мн. ч.) вместо *кръвно* (ед. ч. – *singularia tantum*) [*И сега / да не земете да ми дигате кръвнѝ* // *Пенсия / пенсия* // *Чудо голямо* //] и др.

В последния пример маркерите за експресивност са повече, включително и синтактични, но в случая представлява интерес компенсирането на дефективността на парадигмата за множествено число – *кръвно/кръвнѝ*.

Към морфологичните средства се отнася и особената употреба на числителното *еднѝ*, различна от предназначението му да изразява неопределеност, напр. *И тя е една майка* //, чрез което говорещият изразява своята негативна оценка обикновено за лице. Разбира се, експресивиращите фактори в такива изказвания са повече, те действат комплексно, като задължително се има предвид и “обобщаващият” интонационен контур.

При глаголите експресивното транспониране засяга предимно категориите *число* [*Войници* // *Залегни* //], *вид* [*Аз ще го скръбна него* // *Хубаво*

ще го наскърцам //]³⁵, време [Хубаво беше по-рано // **Ще се съберем** на нашата или на тяхната вила // **Ще си печнем**³⁶ нещо на скарата... //], наклонение [За работата / какво да ти каже // Цял ден **търпи** капризите на децата и лошото настроение на лелките // Цял ден **не повишавай** тон / усмихвай се//] и др.

На територията на глагола в качеството му на изреченски предикат (предикат на изказа) експресивността се постига чрез формално несъгласуване по число между десемантизирания помощен и основния предикатен компонент – *дай да тръгвам*, но и *дай да тръгваме*; *чакай да взема*, но и *чакай да вземем* и др.

Сполучливо определеният от Красимира Алексова като феномен на диалога адмиратив е предпочитано средство за експресивация на изказването. Заради съвпадението на формите му с форми за други глаголни категории наличието му е задължително контекстово обусловено, а експлициращите го структури “по съвместителство” включват въпросителни и показателни местоимения, както и наречия в ролята на интензификатори [*Ех / какъв простак бил твоят съквартирант //* *Виж ти / колко борбени били тия сърби //* *Ей къде било имането //*] и др. Изказванията с адмиратив включват и разнообразни по семантика частици и междуметия с подчертано разговорна окраска. Стяхна помощ допълнително се усилюва “изразеното чрез заключителните адмиративни употреби учудване и изненада”³⁷, акцентува се върху положителното или отрицателно отношение на говорещия към неочаквано поднесената и/или неочаквана информация.

Експресивиращата роля на някои (предимно разговорни) частици е безспорна в изкази като [*Тук няма **ама** никаква връзка //*]. Аналогична е и употребата на частица *бре* [***Бре** като отвори уста онай ми ти эсена //* ***бре** като се развика... //*].

Синтактичното равнище разполага с разнообразни експресивни и експресивиращи изказа средства, представени от некомуникативни формации – думи, съчетания от думи, словосъчетания – и комуникативни структури от монопредикативен и полипредикативен тип.

Емоционалният, респ. експресивният синтаксис отдавна привлича интереса на изследователите. За синтаксиса на БРР съществен е приносът на Р. Ницолова, която още в средата на 80-те години на миналия век в монографичното изследване “Прагматичен аспект на изречението...”, анализирайки значителен корпус от разговорен материал, посочва основните експресивиращи изказа средства и похвати³⁸. По-късно с тази проблема-

тика се занимава и К. Иванова в съвместното им изследване “Ние, говорещите хора”, а в социолингвистичното проучване на гр. Велико Търново Боян Байчев и М. Виденов³⁹ специално се спират на маркерите на афектираната реч в този регион, които се оказва, че са присъщи изобщо на БРР.

Синтактичните средства за експресивация на изказа са тясно свързани с конкретната комуникативна (прагматична) задача. Репертоарът им, съобразно целите на всяка от тях, е различен. Най-често експресивността на изказа е резултат от комплексното действие на две, а в много случаи и повече средства, някои от които са заети от други равнища. В тази насока са и наблюденията на К. Иванова: “Такива изказвания, в състава на които участват лексикални и граматични емоционални изразни средства и които същевременно дължат своята еднозначност на интонационния контур, са може би най-типичните изразители на разглежданата комуникативна задача” (комуникативната задача е “говорещият се вълнува” – бел. моя – П. Радева)⁴⁰.

Експресията в изказванията се постига и със средства, изпълняващи конкретна синтактична функция, и с такива, които се включват (понякога съвсем формално) само в техния състав. Типична в тази насока е употребата на разнообразни вметнати структури⁴¹.

В РР експресивност на изказа се постига на първо място чрез комплексно структурирани монопредикативни формации, традиционно отъждествявани с възклицателни (емотивни) изречения. По начини на образуване и по семантика те обикновено се интерферират с останалите видове изкази, обособени по същия класификационен признак – въпросителни, побудителни, желателни... Специфичният им интонационен контур е предопределен от съдържателно-конситуативните параметри на конкретното изказване, което може да бъде експлицирано без нито едно специализирано средство. Такива изказвания често обозначават цели ситуации и извън тях губят статута си на комуникативни единици.

По отношение на структурата на изказванията се наблюдава голямо разнообразие, но очевидно преобладават по-кратките, съдържащи основните предикативни компоненти поотделно. На този етап своеобразният баланс, който съществува между експресивните “едносъставни” изкази от именен и от глаголен тип, е трудно доказуем статистически. Тенденцията към лаконизъм е обусловена от менталното преобразуване на “класическата” структура на изказа и свеждането му до неразчленима формация, а в някои случаи до пълната му девербализация. Заедно с това обаче принципът (изискването) за комуникативна достатъчност налага при необходимост да бъдат разширени

или усложнени някои детайли на изказа, в резултат на което понякога се стига до фактическа или формална (привидна) редундантност.

В експресивния синтаксис преобразуването на структурата на изказването често води до откъсване или присъединяване на един или повече негови елементи. В такива случаи минимумът експресивност се дължи на логическото им акцентуване, а когато и самите те са носители на експресия, нейният градус се повишава.

Типично за експресивния синтаксис е и комбинирането на разнотипни предикативни структури в границите на един полипредикативен разширен или усложнен изказ. Аморфността на изказванията често се дължи и на факта, че първоначално те се структурират по един синтактичен модел, а се завършват по друг, при възможност за включване и на допълнителни (междинни) модели, примерно *Слава на Богу //* вместо *Слава на Бога //* или *Слава Богу //*². Класически пример представлява хибридът между личен и безличен изказ в *Аз ми се яде сладолед //*; *Той му се ходи за риба //*; *Те им се иска / да си погасят заема //*.

На равнище монопредикативни изказвания е необходимо да се прави разграничение между “именни” и “глаголни” изказвания, тъй като много от средствата, които ги експресивират, са различни. Като се изключат присъщите и на двата типа формации – въпросителни, показателни и други местоимения и местоименни наречия, квалифициращи (пейоративни) съществителни, междуметия, частици, фразеологизми... експресия в “именните” изказвания се изразява още с повторения (*говедо с говедо, говедото му с говедо; говедото му с говедо такова, говедото му с говедо тъпо (лайняно, скапано...)*; разширения, дублирания и др.

В глаголните изказвания от голямо значение е естеството на предиката. Ако той по някакъв начин е експресивиран, неговата експресивност се разпростира върху целия изказ, независимо от това, дали в него са използвани и други средства с аналогично предназначение. Специално внимание заслужават експресивните неусложнени и усложнени съставни глаголни и съставни именни предикати, чиито помощен компонент е десемантизиран пълнозначен глагол – *втурнаха да умуват, залегнаха да подготвят, запрети се да организира, извърна се та умря, отъвам да работя, натисна се да дойде, реве та се къса, седнал да разпитва...; се слагат (големи) футболисти, туря се (голям) познавач, изфруквам се за някакъв, раздава го светец...*

В РР често експресивните съставни глаголни предикати имат тавтологичен характер. Те се образуват от два глагола, синоними с основните си значения (*прихна да се смее, вторачва се да гледа, търти да бяга, ревна да плаче*); с основно и преносно значение (*зина да се кара, се деряха да викат*) или с две преносни, които в границите на предиката неутрализират синонимията помежду си и се разграничават семантично до степен единият (основният) компонент да обозначи действието, а другият (помощният) да внесе в обобщената сказуемна семантика важни негови характеристични детайли – *прихна да се смее* (= засмя се внезапно, много бурно), *вторачва се да гледа* (= гледа продължително, с много голямо внимание), *търти да бяга* (= хукна изведнъж, с много голяма скорост), *ревна да плаче* (= заплака внезапно, много силно), *зина да се кара* (= започна да се кара внезапно, немотивирано, многословно и шумно), *се деряха да викат* (= викаха много силно), *размазаха се да се лигавят* (= прекатираха с лигавото си държание) и др.

В такива случаи семантично “редуциращият” помощен глагол допълва съставния предикат с информация, свързана с адвербиалната (обстоятелствената) реализация на действието, най-често отнасяща се до начина, по който то се осъществява. Това е може би една от най-важните особености на предикатната структура от съставен тип – че постига функционална еквивалентност между различни по ранг елементи на изказа в резултат на лексико-семантично и структурно-синтактично премоделиране. В изказванията със съставен глаголен предикат евентуалното обстоятелствено пояснение е внедрено в самата предикатна структура, то е логически (емфатично) акцентувано поради самото си наличие в нея, което също е сигнал за оценка. Същевременно подборът на помощния глагол (РР предпочита лексеми с ярка експресивност) придава експресивност както на предиката, така и на цялото изказване, често достигаща до хиперболизация. Аналогичен експресивен ефект притежават синтактични структури от глагол и предложно съчетание във функцията на обстоятелствено пояснение за причина – *умирам/умря от смях* (от срам, от яд, от страх...), *скъсам се/скъсвам се от смях* (от плач, от работа, от мислене...), *изпребивам се/изпребия се от ходене* (работа, учене...), *капвам/капна от смях* (от работа, ходене...), *изнотрепя се/изнотрепвам се от работа* (смях, ходене...)⁴³ и др. Тяхната функционална еквивалентност с глаголни предикати от съставен тип е безспорна, срв. *умряхме от смях и умряхме да се смеем; скъсах се от яд и скъсах се да се ядосвам; изпревих се от ходене и изпревих се да ходя; капнах от работа*

капях да работя... Освен това тя илюстрира механизма на осъществената трансформация, при която второстепенен структурен елемент (обстоятелствено пояснение за причина) придобива по-висок ранг, включвайки се в границите на съставния предикат. Разбира се, пълно покритие във всички случаи не бива да се очаква.

Успоредяването на двете възможности за изказ на едно и също семантично съдържание показва, че структурното различие се игнорира заради еднаквата им комуникативна стойност и на тази основа в РР понякога те се смесват в плеонастична структура като *умряхме от смях да се хилим* [Ако знаеш / какво каза днес Данаил в час... // *Умряхме от смях да се хилим* //]. Примери като този показват, че стремежът към експресия и хиперекспресия предполага не само лаконизъм, но и плеоназъм в изказа. Те илюстрират и типичното за РР застъпване на разнотипни синтактични структури.

По отношение на вида на предикатите в РР се наблюдава много голямо разнообразие. Докато в книжовния синтаксис ориентацията е предимно към прости (еднокомпонентни) и съставни (двухкомпонентни) предикатни структури, в РР изобилстват усложнените им варианти, които в повечето случаи са експресивирани от помощен глагол с модифицирана в тази насока семантика. В т. нар. от П. Пашов свръхсъставни сказуеми е възможно участието на повече помощни глаголи, например *трябва да мога да успявам да заточвам да работя*, където, дори и при липса на специализиран в изразяване на експресия предикатен компонент, тя се постига чрез емфатично акцентуваните няколко семантични детайла.

Експресивен характер има и изразеният с междуметие предикат. С него, за по-голямо въздействие, действието може да се онагледява и да се възпроизведе звуково.⁴⁴

БРР разполага и с множество неспециализирани (потенциални) средства за експресия, получени чрез преносна употреба на думи, форми и синтактични формации. Тяхната експресивност е вторична, допълнително придобита, и задължително е контекстово обусловена. Именно те е необходимо да бъдат отбелязани, анализирани и включени в постоянно разширяващ се репертоар на експресивите и хиперекспресивите. В тази насока имат приноси редица изследователи.⁴⁵

В БРР добре се открояват различните степени на експресивност, най-ниската от които съответства на изразяването на лека емоция, на съдържана изява на конкретно чувство, а най-високата – на силна емоция, при обратно-пропорционално намаляващ автоконтрол от страна на говорещия⁴⁶, което

се отразява съществено върху облика на изказването. Тази зависимост се наблюдава на всички равнища, но е най-добре представена на синтактичното.

Повишаването на градуса на експресията, освен от качествените характеристики на експлициращите я средства, зависи и от броя на тези средства, казано условно, в "единица изказване". Анализираният материал предлага редица примери, в които се задействат цели експресивни комплекси от две или повече еднотипни или разнотипни средства от един и същ или от различен ранг, включително и паралингвистични. Обикновено те се проявяват като интензификатори – това са както отделни думи, пряко или преносно употребени, свободни и устойчиви словосъчетания, сравнения, обръщения, така и различни синтактични некомуникативни структури, специализирани в тази насока. Сред тях на първо място трябва да се имат предвид възклицателните във всички възможни комбинации с въпросителни, подбудителни, желателни и други "емоционално патоварени" изказвания. От съществено значение е и транспонирането, на което с цел експресивация се подлагат единици от всички равнища.

Междупиите степени на скалата на експресивността са много и трябва да бъдат уточнявани за всеки отделен случай, докато крайните ѝ показатели – от една страна, нулевата експресивност, а, от друга, върховата ѝ изява – се установяват безпроблемно. Най-високата степен на експресивността, квалифицирана като хиперекспресивност, често се изразява с разнообразни хиперболи⁴⁷ с различна лингвистична идентификация, например *Мирише / та светът огладнява //⁴⁸; Поне не(т) десет пъти съм ти обърнала внимание //*; *До Господа ще стигна / и пак няма да стане на твоята //*; *От какъв зор се натисна да дойдеш тука //⁴⁹; Там само мене ме няма //*; *Ще ти счупя главата (ръцете, краката, зъбите) //*; *Писна ми / да ме гледа с четири очи / къде ходя и какво правя //*; *Задръстеняци със задръстеняци такива //* *Смотанаци и свелчове //*.

Хиперекспресивност може да бъде постигната и чрез неколнократна употреба на прагматични частици **ама**, **че** и др., например *Една сутрин рано / ама тъмню / ама няма пъртина / ама сняг / ама се хлъзга //* *От къщи не може да се излезе //* *До градината трябва да стигна / На работа да ходя //*; *Че като сваря един боб / че като го прехвърля в една тавичка / че като си го запека / че като извадя една туршия / да видиш какво става //*, но, както показват примерите, от значение е и участието на други средства.

Силно ангажираното позитивно или негативно отношение обикновено предполага “икономия на словесния материал” за сметка на емфатични средства, включително интонационни и паузови. Наблюденията върху разговорния материал в тази насока показват известни различия, произтичащи от личностните характеристики на комуникантите. При словесен контакт хората над средно интелектуално равнище в аналогични или сходни ситуации проявяват емоциите си по-дискретно и това неизбежно се отразява в подбора на думите, в структурирането на изказа, в използването на паралингвистичен инвентар. Разбира се, не трябва да се пренебрегват и предпоставките на типа темперамент (в психо-физиологичен смисъл) – примерно сангвиниците говорят повече и по начало са по-емоционални, да речем, от холериците, което няма как да не се отрази на тяхната реч, независимо от естеството на прагматичната задача. Това е само един от екстралингвистичните фактори, които влияят върху това, как говорим и с какви средства си служим не само при изразяване на отношение, оценка, чувство, но и във всички останали случаи⁵⁰.

Направеният анализ на експресивните и експресивиращите средства в БРР налага няколко основни извода:

- Дълбоките промени в общественно-политическия живот на страната през последните две десетилетия се отразиха сериозно на облика на съвременната българска реч като цяло и в частност на РР. Нейната по начало осезаема емоционалност повиши своя градус.

- Повишената експресивност на БРР на съвременния етап, в отделни случаи надхвърляща обичайните параметри, е сериозно основание за актуализирането на тази проблематика в езиковедските изследвания.

- Засилената експресивност на БРР се дължи главно на обогатяването на репертоара на изразяващите я средства, резултат от освободеността в словесното общуване и пренебрегването на всякакви задръжки и табути.

- В някои свои аспекти експресивността в БРР е резултат от “обратното влияние” на средствата за масова информация.

БЕЛЕЖКИ

¹ Словарь-справочник лингвистических терминов. Авт.: Д. Э. Розенталь, М. А. Теленкова, Москва: Просвещение, 1976; Кратък речник на българската езиковедска терминология. Авт.: Л. Манолова. София: БАН, 1993 и др.

² Александрова, О. В. Проблемы экспрессивного синтаксиса. Москва: Высшая школа, 1984; Лукянова Н. А. Экспрессивная лексика разговорного словоупотребления. Новосибирск: 1986; Крысин, Л. П. Гипербола в русской

разговорной речи. – В: Проблемы структурной лингвистики, М., 1984, с. 95–111 и др.

³ Русская разговорная речь. Авт.: О. Б. Сиротинина. Москва: Просвещение, 1983; Прагматичен аспект на изречението в българския книжовен език. Авт.: Р. Ницолова. С.: Народна просвета, 1984; Синтаксис на българската разговорна реч. Авт.: И. Ангелова. С.: Св. Климент Охридски, 1994; Ние, говорещите хора. Авт.: К. Иванова, Р. Ницолова. С.: Св. Климент Охридски, 1995 и др.

⁴ Ницолова, Р. Прагматичен аспект на изречението... С.: Народна просвета, 1984, с. 70.

⁵ Речник на чуждите думи в българския език. Съст.: М. Филипова-Байрова, С. Бояджиев, Е. Мачалова, К. Костов. С.: БАН, 1993.

⁶ От лат. *sum-con* ‘заедно, със’ и *notare* ‘отбелязвам, обозначавам’.

⁷ По данни на Н. А. Лукьянова (Экспресивная лексика разговорного словоупотребления, Новосибирск, 1986, с. 16)

⁸ По данни на Г. Дюлгерова (Дюлгерова, Г. Експресивността на разговорната реч и експресивната лексика. – В: Проблеми на българската разговорна реч. В. Търново: Фабер, 2001, кн. 6, с. 77)

⁹ Речник на българския език, т. I–VIII. С.: 1977–1995

¹⁰ Иванова, К. (Иванова, К. и Ницолова, Р.) Ние, говорещите..., с. 96.

¹¹ Иванова, К. (Иванова, К. и Ницолова, Р.) Ние, говорещите..., с. 96.

¹² М. Байрамова с основание отбелязва: “Днес се модализира много и съзнателно – това е черта на съвременния изразен подход и тя особено ярко личи у журналистите” (Байрамова, М. Хиперизмите – чуждици (Главно с оглед езика на медиите). С.: ЕГО, 1999, с. 128. В значителна степен това важи и за РР.

¹³ Балли, Ш. Французская стилистика. Москва, 1961, с. 329.

¹⁴ Иванова, К. (Иванова, К. и Ницолова, Р.) Ние, говорещите..., с. 101.

¹⁵ Във връзка с проблема за възпроизвеждането и имитацията на РР в художествени и публицистични текстове заслужават внимание изследванията на М. Велева (Велева, М. Изразяване на оценка и експресия във вестникарските заглавия. – В: Проблеми на българската разговорна реч, кн. 3, В. Търново, 1995, с. 24–33; Стилизация на ежедневния дискурс в художествения повествователен текст. – В: Проблеми на българската разговорна реч, кн. 6, В. Търново, 2004, с. 59–66 и др.

¹⁶ Корпус на Цветанка Николова.

¹⁷ Корпус на Красимира Алексова.

¹⁸ Фонетичното равнище притежава разнообразни средства за експресивация, някои от които са вече коментирани от Т. Бояджиев, Цв. Карастойчева и др., но то продължава да предлага неописани случаи.

¹⁹ В тази насока са и наблюденията на Б. Байчев и М. Виденов в социолингвистичното им проучване на гр. Велико Търново – с. 325 и следв. (Байчев, Б. и Виденов, М.) Социолингвистично проучване на град Велико Търново. С.: Наука и изкуство, 1988. 383 с.)

²⁰ Строителна фирма спира за един ден ремонтни работи заради смъртен случай, на което един от близките на починалата реагира по следния начин: *Ама не трябваше да си губите деня // Ние бабата я оземлихме още вчера //*

²¹ *Маринова, Й.* Към начините за изразяване на експресивност в българската книжовно-разговорна реч. В: Търново: Св. св. Кирил и Методий, 1995, кн. 3, с. 124.

²² Тук са посочени само липсващите в цитираното изследване на Й. Маринова животински представители, употребени в нашия материал.

²³ Има се предвид най-голямата тенджера в домакинството.

²⁴ “Словообразователната” експресия е привлякла вниманието на редица изследвачи.

²⁵ По-обстойно въпросът за феминативите е разгледан от В. Бонджолова (Феминативите – между между неологичното и оказионалното. – В: Трудове на Великотърновския университет “Св. св. Кирил и Методий”, Филологически факултет, т. 34, кн. 2, Езикознание, 2004 (Проблеми на българската разговорна реч, кн. 7, с. 61–70).

²⁶ Примерите са записани в ученическа среда.

²⁷ Примерът е от “Шоуто на Слави”.

²⁸ На такива глаголи специално обръща внимание П. Радева (Оказионални образувания в българската книжовно-разговорна реч. – В: Трудове на ВТУ “Св. св. кирил и Методий”, Филологически факултет, т. 31, кн. 2, (Езикознание – 1995). В. Търново, 2001, с. 219–228.

²⁹ Последните два примера са заети от цитираното вече изследване на Й. Маринова “Към начините за изразяване на експресивност...”

³⁰ На специфичната употреба на частиците в РР са посветени няколко изследвания на Й. Тишева.

³¹ Тази лаконична и точна формула принадлежи на акад. Ал. Т. Балан.

³² Интересни наблюдения върху специфичната употреба на различните видове местоимения в РР предлага М. Илиева (*Илиева, М.* Субективна оценъчност в употребата на показателни местоимения. – В: Проблеми на българската разговорна реч. В. Търново: Св. св. Кирил и Методий, 2001, кн. 5, с. 79–86) и др.

³³ *Иванова, К. (Иванова, К. и Ницолова, Р.)* Ние, говорещите..., с. 48.

³⁴ Зрител на “Памет българска” (БНТ) на 31.01.2009 г.

³⁵ В примера има “смяна” не само на вида, но и на времето, а паралелно с това е включен и друг, вече префигиран глагол със същия корен.

³⁶ И в този случай темпоралната форма на глагола **пекна** е обвързана с видовата му характеристика.

³⁷ Задълбочени наблюдения върху адмиратива в интересувания ни аспект предлага Кр. Алексова (*Алексова, Кр.* Интензификатори, частици, междуметия и фразеологизирани глаголни изрази в изказвания с адмиративни глаголни форми. – В: Трудове на Великотърновския университет “Св. св. Кирил и Методий”, Филологически факултет, т. 34, кн. 2, Езикознание, 2004 (Проблеми на българската разговорна реч, кн. 7, с.37–50).

³⁸ Монографичното изследване на Р. Ницолова е озаглавено “Прагматичен аспект на изречението в българския книжовен език”, но в него се анали-

зират редица синтактични структури, типични и за разговорната реч. Трябва да се има предвид, че по различни причини съвременната българска разговорна реч не е толкова отдалечена от книжовната, каквото е първоначалното впечатление, и именно това дава възможност някои особености на книжовния синтаксис да бъдат тълкувани с помощта на разговорния и обратно.

³⁹ Байчев, Б. и Виденов, М. Социолингвистическо проучване на град Велико Търново. С.: Наука и изкуство, 1988, с. 325 и следв.

⁴⁰ Иванова, К. (Иванова, К. и Ницолова, Р.) Ние, говорещите..., с. 97.

⁴¹ Й. Тишева основателно отбелязва, че прагматичните (процедурните) маркери не са част от изреченската структура, те имат вметнат характер и без тях се губи атмосферата на диалогичност.

⁴² Гостенка на Петя Стефанова в предаването "Тази сутрин" на BTV на 30.01.2009 г.

⁴³ Интересни наблюдения върху експресивното изразяване на каузалност в БРР в съпоставка с полската предлага М. Цветкова в изследването си "Експресия и оценка при изразяване на каузалност в българската и полската книжовно-разговорна реч. – В: Проблеми на българската разговорна реч, кн. 2, 1994, с. 41–47.

⁴⁴ В изследването си върху синтактичните функции на звукоподражателните думи В. Вътов специално разглежда "звукоподражателното" сказуемо (*Вътов, В.* Към въпроса за синтактичните функции на звукоподражателните думи в разговорната реч. – В: Проблеми на българската разговорна реч, кн. 5, В. Търново: Фабер, 2001, с. 38–46.)

⁴⁵ Недкова, Е. Ролята на компонентите турцизми за постигане на хиперекспресивност в значението на българските фразеологизми. – В: Арнаудов сборник, т. 5, Русе, 2008, с. 458–461.

⁴⁶ Резерви по отношение на всеобемашата спонтанност като една от основните характеристики на РР изказва П. Радева (*Радева, П.* Спонтанна ли е "спонтанната" разговорна реч? – В: Трудове на Великотърновския университет "Св. св. Кирил и Методий", Филологически факултет, т. 34, кн. 2, Езикознание, 2004 (Проблеми на българската разговорна реч, кн. 7, с. 195–200).

⁴⁷ Такива структури анализира М. Цветкова в изследването си "Хиперболизацията в българската разговорна реч и в средствата за масово осведомяване – цели, средства, възприемане" – В: Проблеми на българската разговорна реч, кн. 4, В. Търново: Св. св. Кирил и Методий, 1998, с. 158–164. На последната конференция (Проблеми на устната комуникация, юни, 2008 г.) Надежда Николова анализира някои типични за БРР хиперболи.

⁴⁸ Отнася се за гъба, печена на жар (Авт.: *Стефка Цветкова*).

⁴⁹ Николай Мартинов (Сървайвър II) към Анита Коларова.

⁵⁰ Според Б. Байчев и М. Виденов социолингвистическото проучване е добре да бъде подкрепено от психолингвистическо, което ще доведе до сравнително пълна инвентаризация на особеностите не само на "великотърновския език", но и на БРР като цяло. (*Байчев, Б. и Виденов, М.* Социолингвистическо проучване на град Велико Търново. С.: Наука и изкуство, 1988, с. 324).